

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЗАЛУЧЕННЯ ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ ДО ІНТЕГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

Обґрунтовано необхідність залучення господарств населення до інтеграційних відносин. Показана дихотомія соціоекономічних інтересів суб'єктів квазіінтеграційних відносин в аграрному секторі економіки. Визначені моделі реалізації інтеграційних відносин за участю господарств населення: кооперативна, кооперативно-інтегрована, міні-кластерна, внутрішньогосподарського орендного чи трудового підряду та виробничої контракції. Розроблені структурні моделі виробничої контракції.

Ключові слова: *інтеграційні відносини, квазіінтеграція, виробнича контракція, господарства населення, аграрний сектор.*

Постановка проблеми. Ретроспективний аналіз аграрних перетворень в Україні свідчить, що твердження про примат дрібнотоварного виробництва у формі господарств населення над великотоварним капіталістичним сільським господарством, що ґрунтувалося на майже необмежених можливостях для різкого збільшення обсягів виробництва продукції на основі використання власної праці та матеріальних ресурсів суспільного сектора економіки без державних і підприємницьких інвестицій, не виправдалося. Також не були створені і відповідні механізми для активізації господарської діяльності сільського населення, розвитку кооперації на селі. У той же час розвиток господарств населення та дрібних фермерських господарств істотно залежить від їхніх квазіінтеграційних відносин з великотоварними сільськогосподарськими та переробними підприємствами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми залучення господарств населення та малих сільськогосподарських товаровиробників до інтеграційних відносин присвячено праці О. Анциферової, О. Бородіної, Л. Євчук, В. Заболотного, О. Крисального, М. Кропивка, Ю. Лупенка, Т. Намнека, Ю. Нестерчук, О. Онищенко, Б. Пасхавера, М. Пітюлич, І. Прокопи, П. Саблука, І. Ушачова, М. Хорунжого та багатьох інших. Однак потребують подальшого розвитку і узагальнення організаційно-економічні засади залучення господарств населення до інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки, особливо на основі виробничої контракції сільськогосподарської продукції.

Постановка завдання. Метою статті є розробка організаційно-економічних засад залучення господарств населення до інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на багаторічний світовий і вітчизняний досвід, вирішення проблем підвищення ефективності і сталості господарств населення вбачається шляхом їх техніко-технологічної переоснащення, проведення комплексу просвітницьких і дорадчих заходів на селі, створення умов для реконструкції і налагодження нових інтеграційних міжгосподарських зв'язків та відносин. Ми погоджуємося з думкою К. Копач, що інтеграція підприємств аграрного сектора економіки та господарств населення являє собою взаємозв'язок, взаєморозуміння, тісну залежність між ними, що свідчить про єдність і нерозривність зв'язків у процесі забезпечення населен-

ня продуктами і доходами, здійснення ними інших економічних і соціально значущих для держави функцій [1, с. 161]. Залежно від умов і характеру здійснення цих інтеграційних зв'язків останні можуть бути більш чи менш тісними, інтенсивними, сприяти або протидіяти реалізації інтеграційних відносин.

У такому аспекті, інтеграційні відносини, які виникають між підприємствами аграрного сектора економіки та господарствами населення, можуть мати стихійний або цілеспрямований штучний характер. У випадку стихійної форми відносини формуються в процесі суспільного поділу праці, об'єктивною природою якого є відмінності у спеціалізації виробництва, викликані трудомісткістю продукції та розвитком технічного забезпечення. При цьому на голову сільського домогосподарства повністю покладений вибір виду товарної продукції, її обсягів, асортименту, способу виробництва, технології, каналів постачання сировини і матеріалів, збуту готової продукції, лягають всі господарські й комерційні ризики, а економічний ефект обумовлюється здебільшого індивідуальним досвідом господарювання. Більш ефективними є штучно налагоджені цілеспрямовані інтеграційні зв'язки, коли чітко визначені пропорції розподілу ресурсів, результатів праці, ризиків тощо.

Ефективний розвиток інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки за участю господарств населення передбачає вирішення проблеми перетину інтересів трьох інституційних агентів – держави, підприємницьких структур та власне господарств населення. Основними інтересами в цьому процесі є економічний і соціальний, які за своєю природою іманентні й одночасно залежні один від одного. Дихотомія економічних і соціальних інтересів суб'єктів квазіінтеграційних відносин в аграрному секторі економіки являє складний процес узгодження загальносуспільних, капіталістичних і особистісних інтересів, без можливості чіткого виміру рівня їх задоволення (рис. 1).

Загальносуспільний інтерес, представником якого є держава, визначається цільовою функцією суспільства у конкретний момент часу і виражається через рівень реалізації конституційних гарантій держави перед народом шляхом задоволення потреб громадян у продуктах харчування, соціально-економічному розвитку територій, зниження рівня бідності тощо. Неврахування або некоректна реалізація загальносуспільних інтересів внаслідок компрадорської поведінки державних еліт може призвести до деградації суспільства, перетворення країни на сировинний придаток більш розвинених держав світу. Інтерес господарств населення є вираженням особистого майнового та соціального інтересу членів їхніх сімей, який реалізується ними в процесі економічної діяльності й задовольняється через споживання власно вироблених товарів, доходи від реалізації товарної частини сільгосппродукції, інші доходи, включаючи пенсії, стипендії, соціальні гарантії тощо з метою підвищення рівня власного добробуту.

Зважаючи на норми статті 43 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-IV, метою підприємницької діяльності є досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [2]. Відтак в умовах ринкової економіки діє основне протиріччя капіталізму про суспільний характер виробництва й приватнокапіталістичний характер привласнення його результатів. Підприємець у гонитві за максимумом прибутку прямо зацікавлений у максимізації додаткової вартості, що можливо, перш за все, шляхом надмірної експлуатації працівників при мінімумі витрат на оплату праці. Однак ринковий тиск змушує підприємця мати стрижневі компетенції, носієм яких є кваліфікований персонал, з іншого боку, тиск з боку держави і громадян-працівників призводить до необхідності надання їм мінімальних соціальних гарантій.

Водночас, з огляду на різновекторність соціоекономічних інтересів, максимального синергійного ефекту від їхнього поєднання можна досягти лише за умов розвитку інтеграційних відносин. У такому разі господарства населення стають об'єктом економічного інтересу підприємств, які диверсифікують ризики виробництва, нарощують його обсяги чи розвивають сировинну базу. Власники сільських домогосподарств також зацікавлені в інтеграції, яка надає їм гарантії працевзабезпечення, ринку збуту про-

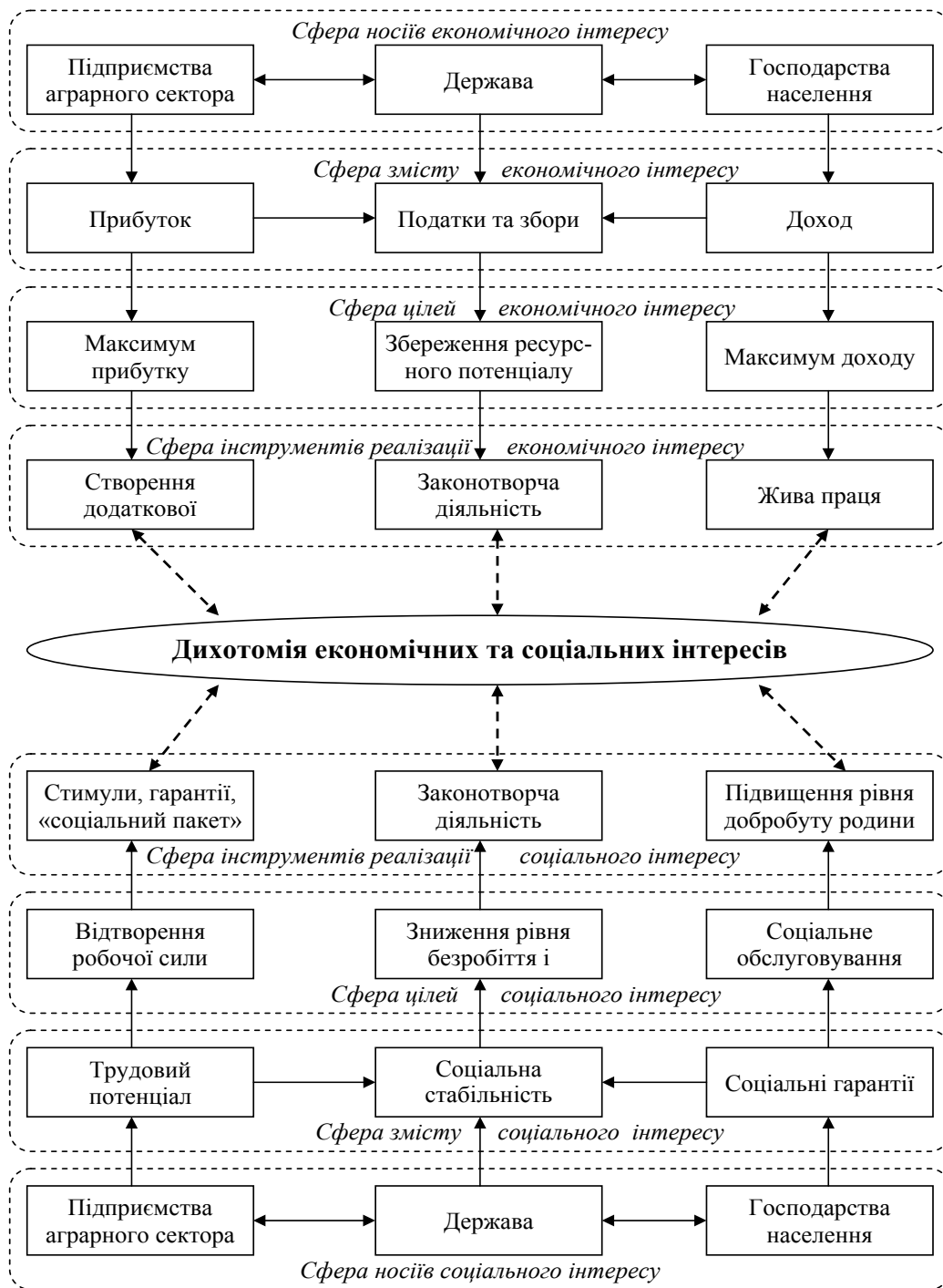

Рис. 1. Дихотомія соціоекономічних інтересів суб'єктів квазіінтеграційних відносин в аграрному секторі економіки

Примітка. Розроблено автором.

дукції, соціального захисту та ефективний розподіл кінцевих результатів виробництва. Основними проблемами, які мають бути вирішені в процесі реалізації інтеграційних відносин, є забезпеченість господарств населення засобами і предметами праці, технологічна й агросервісна підтримка, забезпечення насінням, садівним матеріалом та кормами, збут продукції.

Наразі розроблені п'ять основних моделей залучення господарств населення до інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки: кооперативна, кооперативно-інтегрована, міні-кластерна, внутрішньо-господарського орендного чи трудового під'яду та виробничої контракції.

Кооперативна модель передбачає створення системи споживчої кооперації. Відповідно до статті 2 Закону України «Про кооперацію» від 10.07.2003 р. № 1087-IV споживчий кооператив утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для організації торговельного обслуговування, заготівель сільськогосподарської продукції, сировини, виробництва продукції та надання інших послуг з метою задоволення споживчих потреб його членів [3]. Перевагами споживчої кооперації є можливість використання послуг з транспортування і збуту продукції, отримання дорадчої підтримки її членами, колективний захист інтересів. Натомість кооперативна модель потребує створення юридичної особи, що тягне відповідні витрати і правові наслідки, регулярних членських внесків на розвиток кооперативу, зменшуючи економічні вигоди його членів. Як свідчать дослідження Я. Гадзала і В. Жука, прообраз такої моделі інтеграції вже існує в Запорізькій області на базі СГОК «Козацький зерновий союз», що належить членам ГС «Аграрний союз України» [4, с. 28].

За кооперативно-інтегрованою моделі так само створюється споживчий кооператив, який інтегрується з виробничим, переробним чи збутовим підприємством аграрного сектора економіки. Основною перевагою при цьому є глибший рівень інтеграції зі збереженням самостійності господарюючого суб'єкта, а недоліком – відсутність можливостей для участі в інтеграційній взаємодії індивідуальних сільських домогосподарств, які не є членами кооперативу. Варіанти такої інтеграції господарств населення у формі вертикальної кооперації на базі агропромислових формувань були розроблені М. Хорунжим і В. Заболотнім [5], згодом удосконалені Ю. Нестерчук [6] та М. Пітюлич [7]. Слід зазначити, що кооперативно-інтегрована модель дає змогу проводити самоврядування і заходи громадського контролю, що набуває особливої актуальності в умовах децентралізації влади в Україні. Організаційно-економічні засади такої організації до умов аграрного сектора економіки розроблені Я. Гадзалом і В. Жуком у формі Інституту сільського самоврядування [4, с. 28].

Для подолання негативних формальних аспектів кооперації та застосування горизонтальної і вертикальної інтеграції у неформальному вигляді світовою практикою були напрацьовані міні-кластерні моделі. У даному контексті кластер розуміється як сконцентрована на певній території група взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих економічних суб'єктів [8, с. 3]. Ядром кластера виступає підприємство-інтегратор, яке формує внутрішню інфраструктуру кластера певного напрямку спеціалізації. На периферії кластера розміщуються залучені до інтеграційних відносин господарства населення, сімейні ферми, малі фермерські господарства, кооперативи, які займаються виробництвом сільськогосподарської продукції, а також беруть участь в управлінні кластерним утворенням. Колективом учених ННЦ «Інститут аграрної економіки» на чолі з М. Кропивком [9], розроблені такі моделі міні-кластерів з виробництва кролятини, свинини, плодоовочевої продукції. Наразі основним недоліком і стримувальним фактором розвитку аграрних міні-кластерів є їхній неформальний характер, який не дозволяє класифікувати і реєструвати їх як юридичних осіб. Однак, на нашу думку, кластерні об'єднання утворюють теоретичну платформу для розуміння сутності і механізмів інтеграції, де-факто можуть існувати шляхом оформлення контрактних договорів на виробництво і постачання окремих видів сільгосппродукції.

Модель взаємодії господарств населення з інтеграторами через систему договорів підряду може бути реалізована двома способами: шляхом укладення договорів внутрішньогосподарської оренди та зовнішніх трудових договорів. Слід зазначити, що практика внутрішньогосподарського орендного підряду була розповсюджена у СРСР у 1980-х рр. Досвід вирощування худоби та птиці на договірних засадах господарствами населення Татарбунарського району Херсонської області вважався передовим на той час і широко висвітлювався в пресі. Такі сільські домогосподарства були представлені працівниками колгоспів і радгоспів, являли собою госпрозрахункові одиниці, яким доводилося планове завдання, надавалися засоби і предмети праці, необхідні матеріальні ресурси тощо. Починаючи з 2014 р., внутрішньогосподарський орендний підряд був легалізований в Україні через механізм створення сільськогосподарського виробничого кооперативу, проте у дещо завуальованій формі. Так, відповідно до примірного статуту сільськогосподарського виробничого кооперативу, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 08.01.2014 р. № 1 [10], селянин, при набутті членства в ньому, може передати сільськогосподарських тварин як пайовий внесок і одночасно отримати їх назад для утримання і вирощування за договором за відповідну оплату праці у формі кооперативних виплат. Дещо іншим варіантом оформлення інтеграційних відносин між господарствами населення та підприємствами аграрного сектора економіки є укладення з ними трудових договорів. За таким договором селяни де-юре стають співробітниками підприємства, де-факто – виконують роботу з виробництва певного виду сільськогосподарської продукції. При цьому господарство-інтегратор бере на себе зобов'язання із забезпечення працівників необхідними основними і оборотними засобами, гарантує їм оплату праці за встановленими нормами.

Однак зростання продуктивності господарств населення часто стримується екзогенними факторами, особливо неефективністю товарних ринків, відсутністю чи істотною обмеженістю доступу до фінансових ресурсів, незадовільною роботою сільськогосподарських дорадчих служб тощо. У такому ключі І. Прокопа та Т. Беркута справедливо вважають, що підтримку малим формам господарювання на селі може забезпечити лише належна державна політика, в тому числі шляхом становлення контрактних відносин і забезпечення дотримання умов контрактів [11, с. 210].

Зважаючи на проаналізоване теоретико-методологічне підґрунтя інтеграційних відносин, світовий і вітчизняний досвід залучення господарств населення до інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки, ми вважаємо що в нинішніх умовах найбільш перспективною і ринковою моделлю є виробнича контрактація, позитивні та негативні риси якої по-різному проявляються для контракторів, контрактантів та держави, імплементуючи дихотомію їхніх соціоекономічних інтересів (табл. 1).

Виробнича контрактація є, з одного боку, найпростішою формою об'єднання виробничих інтересів двох секторів економіки – від забезпечення виробництва сільгосппродукції до її заготівлі, з іншого боку, – утворює міцні кооперативно-інтеграційні виробничо-збутові зв'язки в аграрному секторі економіки [12, с. 162]. Також вона є засобом підвищення конкурентоспроможності продукції на ринку, її рентабельності. За даними Міжнародного фонду сільськогосподарського розвитку ООН завдяки залученню до контрактних квазіінтеграційних відносин малих сільгосптоваровиробників, вони отримують кваліфіковану підтримку у створенні організаційно-штатного потенціалу, надійний механізм вирішення спорів, мають можливості для планування і координації своєї діяльності, взаємної участі в понесенні витрат і отриманні вигоди [13, с. 67]. Що стосується контрактантів, то вони отримують вигоду з гарантованих обсягів поставок сільськогосподарської продукції необхідної якості, які дають їм можливість знизити всі види ризиків, обмежити ринкову владу постачальників і покращити показники ефективності збуту. Крім цього, вони реалізують потенціал збільшення масштабів своєї виробничої діяльності без істотних капітальних вкладень.

Переваги і недоліки виробничої контракції в аграрному секторі

	Переваги контракції	Недоліки контракції
Контрактор (виробник)	<ul style="list-style-type: none"> Гарантія наявності стабільного ринку збуту продукції Фіксована ціна реалізації + надбавка Нівелювання виробничих ризиків Доступ до пільгових кредитів, матеріальних ресурсів, технічного сервісу та інших послуг Можливість підвищення ефективності та збільшення обсягу виробництва продукції при одночасному зниженні матеріальних витрат Можливість реального здійснення довго- та середньострокового планування діяльності; контроль виконання планів Ширші можливості для дотримання фітосанітарних та санітарних норм Зростання кредитоспроможності Участь у прийнятті управлінських рішень (залежно від моделі контракції) Ширші можливості для сертифікації виробника органічної продукції 	<ul style="list-style-type: none"> Низька (знижена) ринкова влада та втрата ринкової маневреності і гнучкості Експлуатаційна залежність від контрактантів Необхідність мати високий рівень професійної кваліфікації та освіти для ефективного сільгоспвиробництва Порівняно нижча оплата праці робітників та власників господарств-контрактантів через мінімізацію витрат Втрата автономії та частини контролю над своїм господарством (залежно від моделі контракції) Ризик нерационального зниження цін виробника у разі непрозорого механізму ціноутворення в контрактах Ризик зростання кредитної заборгованості та ризику втрати кредитоспроможності в майбутньому Підвищення рівня виробничого ризику при монокультурному виробництві
Контрактант (замовник)	<ul style="list-style-type: none"> Гарантоване постачання продукції відповідної кількості, якості та у строк Фіксовані ціни постачання сировини Участь в процесі прийняття управлінських рішень контрактантом (залежно від моделі контракції) Підвищення ефективності виробництва порівняно з організацією власного агробізнесу Перенесення частини виробничих ризиків на контрактантів Можливості для збільшення виробничих потужностей та зниження накладних витрат Механізм управління гудвілом Вигоди від нарощення клієнтської бази Вигоди від розширення переліку наданих послуг та підвищення їх якості Вигоди від ефекту масштабу виробництва Вигоди від обрання моделі контракції та розробки первинних умов контракту 	<ul style="list-style-type: none"> Зростання трансакційних витрат, пов'язаних з обслуговуванням контрактів Зниження гнучкості джерел постачання продукції Ризик невиконання умов контрактів щодо строків, якості та кількості продукції Ризик розриву контрактних домовленостей з боку контрактанта Ризик пошкодження наданого контрактантом обладнання через брак їхніх професійних навичок Ризик нецільового використання коштів контракторами Ризик низької ефективності виробництва у контракторів через брак їхніх професійних навичок Ризик опортуністичної поведінки контракторів Ризик потрапити під дію норм регулювання трансфертного ціноутворення у зв'язку з інтерналізацією витрат контракторами
Держава та суспільство	<ul style="list-style-type: none"> Залучення дрібнотоварних фермерських господарств та господарств населення до ланцюга створення доданої вартості Реалізація держаної аграрної політики Реалізація політики сільського розвитку Підвищення рівня зайнятості на селі Створення додаткових робочих місць у контракторів Розвиток переробної промисловості Розвиток підприємств І сфери АПК Нівелювання частини обмежень СОТ щодо механізмів державної підтримки Зростання доходної частини бюджету від оподаткування контракторів, контрактантів та реєстраційних операцій 	<ul style="list-style-type: none"> Монополізація ринків збуту продукції великими контрактантами Виникнення експлуатаційної повинності на селі Ризик пригнічення населення і дрібних виробників через зниження їхніх доходів і зростання боргового тиску Ризик неправомірних дій контрактантів на тлі високого рівня правового нігілізму на селі Ризик схем застави землі при знятті мораторію на купівлю-продаж Ризик схем ухиляння від сплати податків через механізми трансфертного ціноутворення при контракції

Примітка. Узагальнено автором.

Проте недосконалість контрактів, нормативно-правової бази, провали ринку, конфлікт інтересів учасників виробничої контрактиції породжують опортуністичну поведінку і мають певні негативні наслідки. Основним ризиком для господарств населення є ймовірність потрапити у кабальну експлуатаційну залежність від контрактантів [14, с. 1]. У світовій практиці також зафіксовані випадки зростання кредитної залежності контракторів, зниження оплати праці, втрата автономії у прийнятті ними господарських рішень та інші прояви опортунізму з боку контрактантів. У свою чергу, останні збільшують свої трансакційні витрати, пов'язані з укладенням і обслуговуванням виробничих контрактів, наражаються на недобросовісність з боку контракторів, яка виражається у нецільовому використанні чи розкраданні наданих ним за договором матеріальних і грошових ресурсів, зриву графіку поставок або виробництві продукції низької якості.

Здійснення виробничої контрактиції в аграрному секторі економіки процедурно різниться залежно від складу учасників цих квазіінтеграційних відносин, а також форми власності і господарювання. За умов, коли контрактори і контрактанти мають недержавну форму власності, їхня взаємодія зводиться до чотирьох етапів: укладення договору виробничої контрактиції, надання контрактору необхідних для виробництва ресурсів, приймання-передавання готової продукції або незавершеного виробництва та проведення контролю і остаточних розрахунків (рис. 2).

При цьому виникають два варіанти квазіінтеграційної взаємодії, які різняться між собою за ступенем інтеграції – «м'яка» і «жорстка». За «м'якої» форми контрактної квазіінтеграції виробники сільгосппродукції одержують мінімальне ресурсне забезпечення і авансову підтримку від контрактантів. Вони на власний ризик отримують кредит під заставу майна на ринку кредитних ресурсів, купують необхідні виробничі ресурси і здійснюють виробництво продукції в обсягах і з параметрами, достатніми для виконання умов договору виробничої контрактиції. Їхня взаємодія з контрактантами відбувається здебільшого лише у момент передавання товарів і проведення остаточних розрахунків.

Рис. 2. Концептуальна схема простої виробничої контрактиції суб'єктів недержавної форми власності в аграрному секторі економіки

Примітка. Цифрами позначено етапи здійснення виробничої контрактиції (розроблено автором).

За «жорсткої» форми виробнича контракція провадиться повністю під управлінням і за кошти замовника, який авансує виробництво, здійснює контроль за цільовим використанням матеріальних ресурсів, а контрактор де-факто втрачає свою ринкову самостійність і зобов'язується суворо дотримуватися укладеного договору.

Реалізація домовленостей щодо ресурсного забезпечення контрактора вимагає від контрактанта їх наявності на певний момент часу у необхідних обсягах. У разі відсутності вільних обігових коштів контрактант має право застосовувати модель багатосторонньої виробничої контракції (рис. 3). За нею, після укладення договору виробничої контракції, замовник продукції укладає кредитну угоду з кредитною установою, знаходить необхідних постачальників ресурсів (робіт послуг) та передає відповідні документи до кредитора. Отримавши документальне підтвердження факту постачання ресурсів, виконання робіт чи надання послуг, кредитор оплачує їхню вартість постачальнику. Після отримання від контрактора готової продукції і проведення остаточних розрахунків за неї контрактант реалізує її на ринку, після чого погашає боргові зобов'язання перед кредитором.

Слід зазначити, що така модель багатосторонньої виробничої контракції має підвищений рівень ризику, який повністю покладається на контрактанта, тим самим істотно збільшуючи його витрати і вартість проекту виробництва сільгосппродукції на замовлення. З іншого боку, контрактант отримує більшу маневреність свого капіталу, який не потрібно акумулювати і виводити з обігу на час виконання умов договору виробничої контракції.

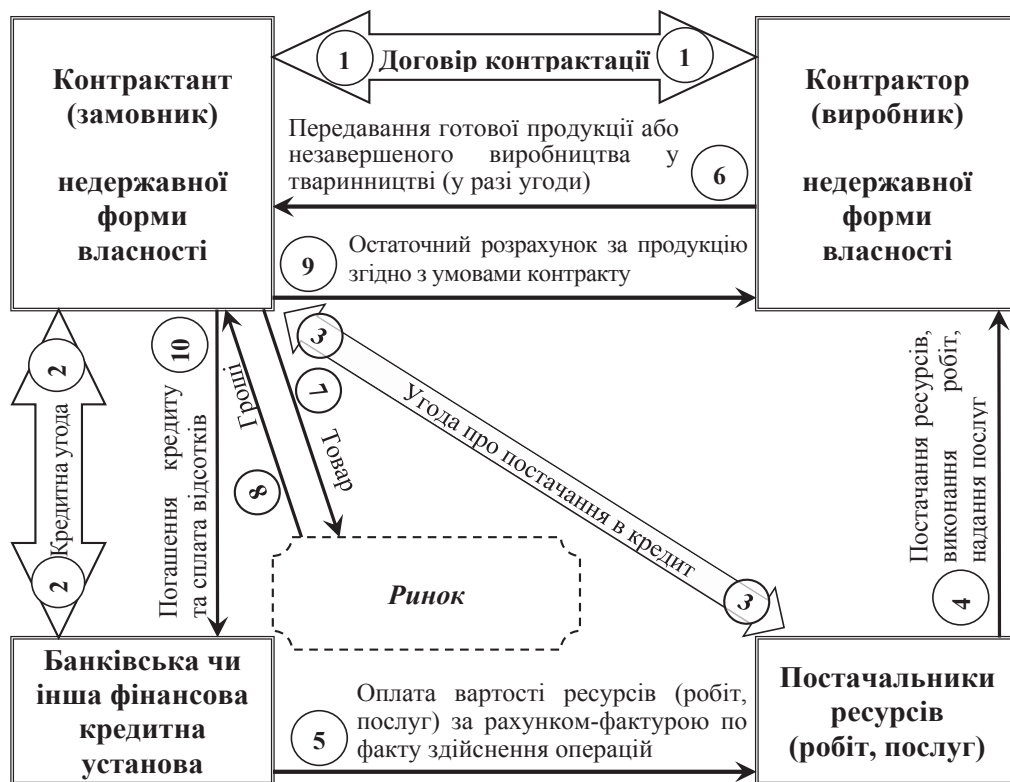

Рис. 3. Структурна модель багатосторонньої виробничої контракції в аграрному секторі економіки

Примітка. Цифрами позначені етапи здійснення виробничої контракції (розроблено автором).

У разі якщо контрактом виступає державне підприємство, то виробнича контрактация перетворюється на механізм здійснення державних закупівель сільськогосподарської продукції. При цьому держава реалізує свої стратегічні завдання щодо гарантування продовольчої безпеки, виконання зовнішніх торговельних контрактів чи інших соціально значущих програм секторального розвитку (рис. 4). Сама виробнича контрактация провадиться через розміщення державного замовлення і проведення тендерів, аукціонів, конкурсів.

Рис. 4. Структурна модель виробничої контрактации в аграрному секторі економіки за участю держави

Примітка. Цифрами позначені етапи здійснення виробничої контрактации (розроблено автором).

На основі отриманих заявок від потенційних учасників державних закупівель та їх конкурсного відбору укладаються договори виробничої контрактации. При цьому, відповідно до норм чинного законодавства України, у процесі здійснення державних закупівель сільськогосподарської продукції мають право брати участь лише юридичні особи. Реалізація прав господарств населення у цьому випадку нами вбачається через створення ними кооперативів або фермерських господарств чи сімейних ферм.

У процесі виконання договорів виробничої контрактации держава через контрактанта надає товаровиробникам, поряд з іншим, пільги й преференції, контролює цільове використання бюджетних коштів. При цьому незалежно від умов договору контрактант зобов'язаний прийняти у контрактора вироблену ним продукцію, тим самим гарантуючи йому стабільний канал збуту. Також вигоди для підприємців полягають у доступі до державних коштів, отриманні пільг і безповоротної допомоги.

Стимулюючим фактором розвитку виробничої контрактации за участю держави є встановлене статтею 2 Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 р.

№ 922-VIII обмеження щодо мінімальної вартості товарів у розмірі 200 тис. грн [15]. Зважаючи на пріоритетність розвитку аграрного сектора економіки і села, в умовах виходу з економічної кризи вважаємо слушною думку Я. Петруненка про внесення змін до цього закону в частині скасування вартісних обмежень для державних закупівель сільськогосподарської продукції, в тому числі для потреб створення стратегічних державних резервів і збройних сил України [16, с. 134].

Висновки і перспективи подальших розробок дослідження. У процесі здійснення аграрної реформи в Україні був наданий пріоритет розвитку малим і середнім суб'єктам господарювання на основі приватної власності й пріоритету особистого інтересу на суспільним. Руйнація інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки негативно вплинула, в першу чергу, на сільські домогосподарства, які опинилися на межі виживання. Світовий досвід переконливо свідчить, що сталий розвиток всіх сфер АПК і села можливий лише на засадах міцних міжгосподарських зв'язків, до системи яких залучені всі без винятку сільськогосподарські товаровиробники.

Серед п'яти основних моделей залучення господарств населення до інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки найбільш ефективною і перспективною для застосування є виробнича контрактація, що гармонійно вписується у процеси лібералізації, глобалізації та аграрних перетворень, дозволяючи поєднати інтереси всіх без винятку товаровиробників. На основі аналізу дихотомії економічних і соціальних інтересів суб'єктів агробізнесу, були визначені позитивні і негативні риси виробничої контрактації, побудовані основні концептуальні моделі її реалізації залежно від форми власності учасників.

Список використаних джерел

1. Копач К.В. Личное подсобное хозяйство сельского населения и его интеграция с предприятиями агропромышленного комплекса / К.В. Копач. – М.: Росинформагротех, 2002. – 312 с.
2. Господарський кодекс України : Кодекс № 436-IV від 16.01.2003 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Про кооперацію: Закон України № 1087-IV від 10.07.2003 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>
4. Гадзало Я.М. Наукові основи розвитку аграрного підприємництва та сільських територій за селозберігаючою моделлю: наукова доповідь / Я.М. Гадзало, В.М. Жук. – К.: ННЦІАЕ, 2015. – 36 с.
5. Хорунжий М.Й. Обґрунтування доцільності входження особистих селянських господарств в інтегроване виробництво / М.Й. Хорунжий, В.М. Заболотній // Економіка АПК. – 2005. – № 2. – С. 29–34.
6. Нестерчук Ю.О. Інтеграційні процеси у стратегії інвестиційного забезпечення особистих селянських господарств / Ю.О. Нестерчук // Зб. наук. праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: Економічні науки. – Вінниця, 2011. – Вип. 2 (53), Т. 3. – С. 147–152.
7. Пітюлич М.М. Особливості інтеграції та кооперації господарств населення гірських територій / М.М. Пітюлич // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2014. – Вип. 3. – С. 418–424.
8. Аграрні кластери у запитаннях та відповідях / [М.Ф. Кропивко, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік та ін.]; за ред. М.Ф. Кропивка. – К. : ННЦІАЕ, 2013. – 30 с.
9. Удосконалення організації та управління сільським господарством в умовах децентралізації влади / [Ю.О. Лупенко, М.Ф. Кропивко, М.Й. Малік та ін.]; за ред. М.Ф. Кропивка. – К.: ННЦІАЕ, 2014. – 48 с.
10. Про затвердження примірного статуту сільськогосподарського виробничого кооперативу : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України № 1 від 08.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=11261>.
11. Прокопа І.В. Господарства населення в сучасному аграрному виробництві і сільському розвитку / І.В. Прокопа, Т.В. Беркута. – К.: Ін-т екон. та прогноз. НАН України, 2011. – 240 с.

12. Намнек Т.Г. Контрактация, как кооперативная проблема / Т.Г. Намнек // Плановое хозяйство. – 1928. – № 2. – С. 155–163.

13. Контрактация сельхозпродукции и участие в её производстве мелких сельхозпроизводителей: уроки, извлечённые из опыта работы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ebrd.com/documents/comms-and-bis/pdf-law-in-transition-2015-russian-contract-farming.pdf>

14. Steven Y.W. Economics of Agricultural Contract Grower Protection Legislation / W.Y. Steven, J.M. MacDonald // *Choises*. – 2015. – Vol. 30, Issue 3. – P. 1–6.

15. Про публічні закупівлі: Закон України № 922-VIII від 25.12.2015 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.

16. Петруненко Я. Контрактація як господарсько-правовий механізм забезпечення ефективного використання державних коштів / Я. Петруненко // Публічне право. – 2015. – № 4 (20). – С. 129–137.

References

1. Kopach, K.V. (2002), *Lichnoe podsobnoe hozyaystvo selskogo naseleniya i ego integraciya s predpriyatiyami agropromyshlennogo kompleksa* [Subsistence farms of the rural population and its integration with enterprises of the agro-industrial complex]. Moscow, Rosinformagrotekh, 312 p.

2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), Economic Code of Ukraine, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Accessed 1 August 2016).

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine “On cooperation”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15> (Accessed 1 August 2016).

4. Hadzalo, Ya.M., Zhuk, V.M. (2015), *Naukovi osnovy rozvytku ahrarnoh opidpriemnytstva ta silskykh terytorij za selozberihaiuchoiu modelliu* [Science behind of development of the agrarian entrepreneurship and rural areas based on the rural-retaining model]. Kyiv, NNC “Institute of agrarian economics”, 36 p.

5. Khorunzhyj, M.J., Zabolotnij, V.M. (2005), *Obgruntuvannia dotsilnosti vkhodzhennia osobystykh selianskykh gospodarstv v intehrovane vyrobnytstvo* [Justification of entering rural households into the integrated production], *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 29-34 (In Ukrainian).

6. Nesterchuk, Yu. O. (2011), *Intehratsijni protsesy u stratehii investytsijnoho zabezpechennia osobystykh selianskykh gospodarstv* [Integration processes in strategy of rural households’ investment security], *Zbirnyk naukovykh prats Vinnytskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu, seriia “Ekonomichni nauky”* [Collection of scientific papers of the Vinnytsia state agrarian university, on Economic sciences], no. 2, issue 53, vol. 3, pp. 147-152 (In Ukrainian).

7. Pitiulych, M.M. (2014), *Osoblyvosti intehratsii ta kooperatsii gospodarstv naseleння hirskskykh terytorij* [Features of integration and co-operation of economies of population of mountain territories], *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy* [Social-economic problems of modern period of Ukraine], issue 3, pp. 418-424 (In Ukrainian).

8. Kropyvko, M.F. (2013), *Ahrarni klasteri u zapytanniakh ta vidpovidiakh* [Agrarian clusters in questions-and-answers]. Kyiv, NNC “Institute of agrarian economics”, 30 p.

9. Kropyvko, M.F. (2014), *Udoskonalennia orhanizatsii ta upravlinnia sil's'kym gospodarstvom v umovakh detsentralizatsii vlady* [Improvement of agriculture’s organization and management in the decentralization of authority conditions]. Kyiv, NNC “Institute of agrarian economics”, 48 p.

10. The Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2014), The Order of Ministry “On approval the model statute for agricultural production cooperative”, available at: <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=11261> (Accessed 1 August 2016).

11. Prokopa, I.V., Berkuta, T.V. (2011), *Hospodarstva naseleння v suchasnomu ahrarnomu vyrobnytstvi i silskomu rozvytku* [Households in the modern agricultural production and rural development]. Kyiv, “Institute of economics and forecasting of the NAS of Ukraine”, 240 p.

12. Намнек, Т.Г. (1928), *Kontraktatciia, kak kooperativnaia problema* [Contracting as a cooperative problem], *Planovoe khoziaistvo* [Planned economy], no. 2, pp. 155-163 (In Russian).

13. European Bank for Reconstructing and Development (2015), *Kontraktatciia selkhozprodukcii i uchastie v ee proizvodstve melkikh selkhozproizvoditelei: uroki, izvlechennye iz opyta raboty* [Contract farming and its collaboration with agrarian stallholders: the drawn lessons from operational experience], available at: <http://www.ebrd.com/documents/comms-and-bis/pdf-law-in-transition-2015-russian-contract-farming.pdf> (Accessed 1 August 2016).

14. Steven, Y.W., MacDonald, J.M. (2015), Economics of Agricultural Contract Grower Protection Legislation, *Choices*, vol. 30, issue 3, pp. 1-6.

15. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine “On public purchases”, available at:<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (Accessed 1 August 2016).

16. Petrunenko, Ya. (2015), *Kontraktatsiia iak hospodarsko-pravovyyj mekhanizm zabezpechennia efektyvnoho vykorystannia derzhavnykh koshtiv* [Contracting as a legal economic way of ensuring efficient application of public funds], *Publichne pravo* [Public law], no. 4, issue 20, pp. 129-137 (In Ukrainian).

Обоснована необходимость вовлечения хозяйств населения в интеграционные отношения. Показана дихотомия socioeconomic interests of quasi-integration relations' subjects in agrarian sector of economy. Определены модели реализации интеграционных отношений при участии хозяйств населения: кооперативная, кооперативно-интегрированная, мини-кластерная, внутривладельческого арендного или трудового подряда и производственной контрактации. Разработаны структурные модели производственной контрактации.

Ключевые слова: *интеграционные отношения, квазиинтеграция, производственная контрактация, хозяйства населения, аграрный сектор.*

A necessity of households' involvement into the integration relations is proved. The dichotomy of socioeconomic interests of quasi-integration relations' subjects in agrarian sector of economy is shown. Models of realization the integration relations with the assistance of households are defined: the cooperative, the cooperative integrated, the mini-cluster based, the intraeconomic lease or labor contract and the production contracting. Structural models of production contracting are developed.

Key words: *integration relations, quasi-integration, production contracting, households, agrarian sector.*

Одержано 5.07.2016.